

คู่มือ

การเลี้ยงแพะในพื้นที่ โคก หนอง นา

การเลี้ยงแพะให้เหมาะสมในพื้นที่ “โคก หนอง นา”

องค์ความรู้ด้านการจัดการระบบสืบพันธุ์

การใช้ประโยชน์องค์รวมจากการเลี้ยงสัตว์

www.nrct.go.th

@nrctofficial

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ :
พศ. ดร. จิรัฐติ รสสมศิริ และคณะ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
โทร + 66883054507 e-mail jiratti.th@gmail.com

ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม
การยกระดับศึกษาพหุวิทยาการบูรณาการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
โดยการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยและนวัตกรรมเพื่อชุมชนสังคม ประจำปี 2565
(การพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองตามแนวทางพระราชดำริ)
จาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

คำนำ

โครงการจัดการองค์ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยและนวัตกรรม (การจัดการความรู้เพื่อใช้ประโยชน์เชิงชุมชน สังคม ตามแนวพระราชดำริ) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ดำเนินกิจกรรมด้วยการบูรณาการโครงการบริการวิชาการของสาขาวิชาเทคโนโลยีการผลิตสัตว์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์กับสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดกาฬสินธุ์ และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกร ได้ร่วมกันนำองค์ความรู้จากผลงานวิจัยหรือนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ความรู้การเลี้ยงแพะในพื้นที่ "โลก หนอง นา" ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดยเอกสารคู่มือเล่มนี้เป็นการรวบรวมความรู้จากเอกสารบทความ งานวิจัยและแนวปฏิบัติที่ดีโดยนำความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้ประโยชน์จากสัดส่วนพื้นที่ปศุสัตว์ในการทำการเกษตร "โลก หนอง นา โมเดล" ที่มีการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงนั้นมารวบรวมเป็นคู่มือสำหรับผู้สนใจ โดยเน้นให้อ่านเข้าใจง่ายและสามารถนำไปเป็นข้อมูลในการปฏิบัติจริงได้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารคู่มือฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ใช้เป็นแนวทางในการเลี้ยงแพะในพื้นที่ "โลก หนอง นา" ให้ได้ตามวัตถุประสงค์ตรงตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

จิรัฐติ และคณะ
พฤษภาคม 2566

สารบัญเรื่อง

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 การเลี้ยงแพะในพื้นที่ โดก หนอง นา	1
บทที่ 2 ความสำคัญของแพะ	6
บทที่ 3 การจัดการการเลี้ยงแพะ	8
บทที่ 4 การสุขาภิบาลและการป้องกันโรคในแพะ	18
บรรณานุกรม	23

บทที่ 1 การเลี้ยงแพะในพื้นที่ โคก หนอง นา

โครงการจัดการองค์ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยและนวัตกรรม (การจัดการความรู้เพื่อใช้ประโยชน์เชิงชุมชน สัมคม ตามแนวพระราชดำริ) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการเลี้ยงแพะในพื้นที่ โคก หนอง นา ร่วมกับการทำเกษตรแบบพอเพียง 2. เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำรูปแบบการเลี้ยงแพะร่วมกับการทำเกษตรแบบพอเพียงไปพัฒนาเป็นอาชีพที่มั่นคงของเกษตรกรได้ และ 3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการและการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เกษตรกร ดำเนินการโดยการรวบรวมองค์ความรู้จากผลงานวิจัยหรือนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ความรู้การเลี้ยงแพะในพื้นที่ “โคก หนอง นา” ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดยที่โครงการการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” ได้รับการอนุมัติโครงการภายใต้พระราชกำหนดให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อแก้ไขปัญหาเยียวยาและฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ให้กรมการพัฒนาชุมชนดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักทฤษฎีใหม่ ประยุกต์สู่ “โคก หนอง นา โมเดล” โดยดำเนินการในพื้นที่ 73 จังหวัด 575 อำเภอ 3,246 ตำบล 25,179 ครัวเรือน (กรมการพัฒนาชุมชน 2564) โครงการโคกหนองนามีหลักการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ดังนี้ 30% สำหรับแหล่งน้ำ โดยการทำบ่อ ทำหนองและคลองไส้ไก่ 30% สำหรับทำนาปลูกข้าว 30% สำหรับทำโคกหรือป่า และ 10% สำหรับที่อยู่อาศัย และ เลี้ยงสัตว์ การใช้ประโยชน์จากสัดส่วนพื้นที่ปลูกสัตว์ในการทำการเกษตร “โคก หนอง นา โมเดล มีสัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันคือ ไก่ ปลา โค และกระบือ แต่ปัจจุบันการเลี้ยงแพะ เป็นอาชีพที่เกษตรกรให้ความสนใจที่จะเลี้ยงเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมกันมากขึ้น ซึ่งเห็นได้จากอัตราการเลี้ยงที่เพิ่ม

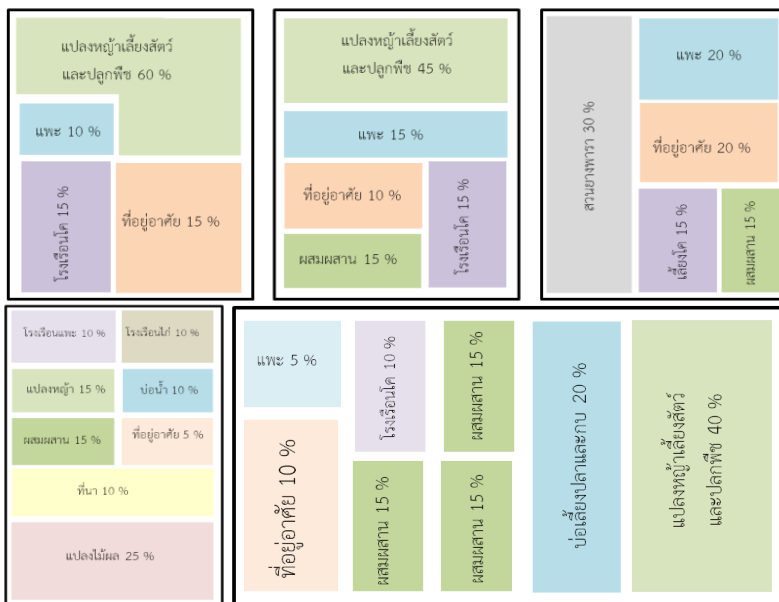
ขึ้นทุกปี และกระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ รวมทั้งรัฐบาลได้มีการส่งเสริมและ
พัฒนาการเลี้ยงแพะให้แก่อเกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหากทางด้านเศรษฐกิจ
และสังคม และเป็นการสร้างอาชีพ สร้างงาน และสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับเกษตรกรเพื่อ
ยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ดังนั้นการจัดการความรู้การวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้าน
การเลี้ยงแพะในสัดส่วนพื้นที่ปศุสัตว์ในการทำการเกษตรผสมผสานแบบ โคน หลอง นา
ร่วมกับการทำเกษตรแบบพอเพียงโดยมีกิจกรรมการพัฒนาด้านแบบการเลี้ยงแพะร่วมกับ
การทำเกษตรแบบพอเพียงให้เป็นอาชีพที่มั่นคงของเกษตรกร และผลักดันให้เกิดการสร้าง
เครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการและการถ่ายทอด
องค์ความรู้ให้แก่อเกษตรกร

❖ **การประยุกต์ใช้ที่ดินตามศาสตร์พระราช “โคก หลอง นา โมเดล”**

การประยุกต์ใช้ที่ดินตามศาสตร์พระราช “โคก หลอง นา โมเดล” เป็นการจัดการ
พื้นที่ซึ่งเหมาะกับ พื้นที่การเกษตร โดยผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญา
พื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่ นั้นๆ เป็นการทำให้ธรรมชาติจัดการตัวมัน
เองโดยมี มนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยใช้ศาสตร์พระราช
ด้านการจัดการดิน น้ำ ป่า ตามแนวทวพระราชดำริและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลัก
คิดในการทงาน การจัดการออกแบบพื้นที่เพื่อทำการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยเน้นที่แหล่งน้ำ
เพื่อใช้ในการเกษตร มีการจัดการเพื่อให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนใช้พื้นที่ให้เกิด
ประสิทธิภาพสูงสุด โคนหลองนาโมเดล จะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนคือ โคน หลอง และ นา
ด้านการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้บริหารจัดการน้ำ และพื้นที่
การเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่ 10 % สำหรับจัดสรรในการทำปศุสัตว์ที่สามารถนำมาประยุกต์
เพื่อใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ที่สามารถเลี้ยงในเขตน้ำท่วมขังได้ในฤดูฝนเช่นแพะ เนื่องจาก
โรงเรือนแพะนิยมเลี้ยงแบบยกสูงอย่างน้อย 1.5-1.6 เมตร เพื่อหลีกเลี่ยงอากาศถ่ายเทได้สะดวก
และให้พื้นที่คอกแพะอยู่ตลอดเวลา จึงเหมาะสำหรับพื้นที่น้ำท่วมขังหรือพื้นที่ราบลุ่ม

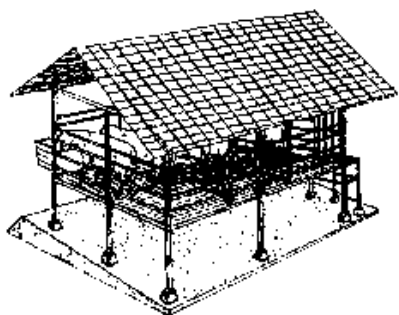

❖ การใช้ประโยชน์จากสัดส่วนพื้นที่ปศุสัตว์ในพื้นที่ โคก หนอง นา โมเดล การประยุกต์ใช้ที่ดินตามศาสตร์พระราช “โคก หนอง นา โมเดล” เป็นการจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การเกษตร โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากสัดส่วนพื้นที่ปศุสัตว์ 10 % หรือมากกว่า 10 % มาประยุกต์ใช้เลี้ยงแพะ ลักษณะแผนผังการจัดสรรพื้นที่การเลี้ยงแพะ การร่วมกับการทำเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่เลี้ยงสัตว์ที่มีอยู่เดิม

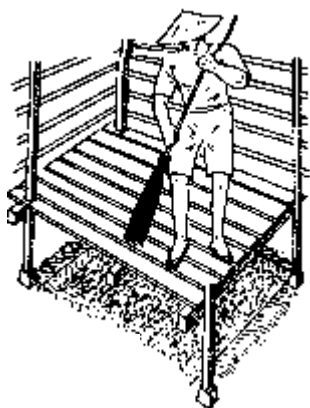

รูปที่ 1 ตัวอย่างแผนผังการจัดสรรพื้นที่การเลี้ยงแพะการร่วมกับการทำเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่เลี้ยงสัตว์เดิม และพื้นที่ โคก หนอง นา

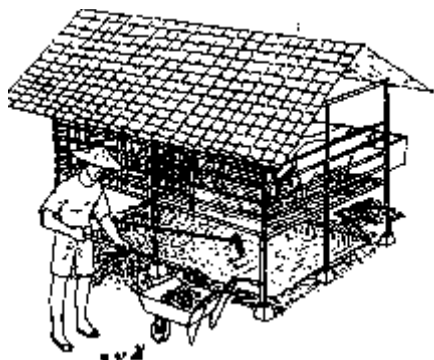
โรงเรือนสามารถตั้งในพื้นที่ดอน มีกันแดดกันฝน มีแสงสว่างอากาศถ่ายเท สะอาด และมีรั้วล้อมรอบ ควรยกพื้นสูงจากพื้นดิน 1.50-1.60 เมตร ปูพื้นด้วยไม้ระแนงขนาด1x23 นิ้ว ร่องห่างขอไม้ 1 นิ้วเพื่อให้มูลแพะลอดผ่านได้สะดวก

โดยลักษณะคอกหรือโรงเรือนเลี้ยงแพะต้องเป็นคอกยกสูงและทำพื้นลาดเอียงเพื่อให้สามารถกวาดมูล และเศษหญ้าได้สะดวก

พื้นคอกควรทำพื้นเป็นร่อง โดยใช้ไม้หน้า ขนาด 12 นิ้ว โดยวางห่างกัน 1.5 เซนติเมตร อาจใช้พื้นระแนง หรือไม้ไผ่ เพื่อให้มูลของแพะตกลงด้านล่าง ให้พื้นคอกแห้งและสะอาดอยู่เสมอ

พื้นที่ตั้งคอกแพะ ควรอยู่บริเวณที่ราบสูง หากอยู่ในที่ลุ่มควรสร้างโรงเรือนให้สูงจากพื้นดิน โดยสร้างทางเดินขึ้น-ลงของแพะในระดับทางลาด ไม่เกินกว่า 45 องศา เพื่อให้แพะเดินได้สะดวก และสะดวกต่อการทำความสะอาดพื้นคอก

รูปที่ 2 ตัวอย่างการสร้างคอกเลี้ยงแพะแบบยกสูงและพื้นคอกที่เหมาะสมในการเลี้ยงแพะอย่างง่ายสำหรับเกษตรกร

ที่มา: การเลี้ยงแพะกรมปศุสัตว์

❖ ข้อดีของการเลี้ยงแพะร่วมกับการทำเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เต็ม และพื้นที่ โคก หนอง นา

ข้อดีของการจัดสรรพื้นที่การเลี้ยงแพะการร่วมกับการทำเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่เลี้ยงสัตว์เต็ม และพื้นที่ โคก หนอง นา เนื่องจากแพะเป็นสัตว์เลี้ยงที่ไม่ต้องการพื้นที่ในการเลี้ยงเยอะและใช้แรงงานในการเลี้ยงและการจัดการน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดใหญ่อื่นๆ ลักษณะคอกเลี้ยงเป็นคอกยกสูงสามารถเลี้ยงในภาวะที่พื้นที่มีน้ำท่วมขังได้ ดังนั้นจึงสามารถสรุปข้อดีของการเลี้ยงแพะในพื้นที่โคกหนองนาได้ดังนี้

1. ใช้พื้นที่ในการเลี้ยงน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดใหญ่อื่นๆ
2. ใช้แรงงานในการจัดการและการเลี้ยงน้อยกว่า เด็ก ผู้หญิง และผู้สูงอายุ สามารถเลี้ยงได้ จัดการเกี่ยวกับการสุขภาพสัตว์ได้ง่าย (จับจับ คัดยา กรอกยา)
3. ลักษณะคอกและโรงเรือนยกพื้นสูงทำให้สามารถเลี้ยงในพื้นที่และช่วงที่มีน้ำท่วมขังใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นเช่น ไม้ไผ่ ไม้ระแนง
4. ต้นทุนและราคาในการลงทุนน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดใหญ่อื่นๆ
5. เป็นแหล่งของโปรตีนให้ครัวเรือนได้โดยอาศัยหลักการเปลี่ยนหญ้าให้เป็นโปรตีนในรูปแบบเนื้อแดง และน้ำมัน ได้
6. สามารถใช้ผลพลอยได้จากการทำเกษตรอื่นๆ เช่น เศษพืช หญ้าจากแปลงผัก ผางข้าวในการเลี้ยงแพะได้
7. ผลพลอยได้จากาการเลี้ยงแพะสามารถใช้มูลแพะเป็นปุ๋ยสำหรับการปลูกพืชอื่นๆ ซึ่งปุ๋ยจากมูลแพะสามารถนำไปใช้ได้ง่ายเนื่องจากลักษณะเป็นเม็ด สามารถเก็บและหว่านได้ง่ายไม่จำเป็นต้องรอให้แห้งหรือทำให้เป็นผงก่อนใช้
8. ปุ๋ยมูลแพะมีคุณสมบัติทำให้ดินร่วนซุยได้ดีเนื่องจากเป็นก้อนเล็กๆหรือเป็นเม็ด เหมาะสำหรับปรับสภาพดินที่เป็นดินเหนียวแข็งได้

บทที่ 2 ความสำคัญของแพะ

❖ ความสำคัญของการเลี้ยงแพะ

แพะเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องขนาดเล็กที่มีศักยภาพในการเป็นสัตว์เศรษฐกิจ เช่นเดียวกับโค-กระบือ การผลิตแพะยังสามารถขยายตัวได้อีกมากเพราะนอกจากจะเลี้ยงแพะเพื่อการบริโภคภายในประเทศแล้ว ยังสามารถส่งแพะไปจำหน่ายยังประเทศเพื่อนบ้านได้ แพะเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย ขยายพันธุ์ได้เร็ว มีขนาดเล็ก แพะเป็นสัตว์ที่หากินเองได้เก่ง กินอาหารได้หลายชนิดแม้หญ้าแห้ง และแพะมีความสมบูรณ์พันธุ์สูง แม้แพะมักคลอดลูกแฝด และใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงลูกสั้น

แพะให้นมที่มีคุณค่าทางอาหารสูง มีส่วนประกอบของไขมัน โปรตีน กรดอะมิโน และไวตามินใกล้เคียงหรือสูงกว่านมโค กระบือและมนุษย์ และยังมีคุณสมบัติที่ดีกว่านมธรรมชาติหลายประการ คือมีเปอร์เซ็นต์ไขมันในระดับปานกลาง เบ็ดไขมัน มีขนาดเล็ก ทำให้ง่ายต่อการย่อยและการดูดซึมนอกจากนั้นยังมีบัตเตรีอยู่บ่อยเมื่อยังสด ดังนั้น นมแพะจึงมีความเหมาะสมในการใช้บริโภคแทนนมมนุษย์ได้ดีกว่านมโคและนมกระบือ

ขนและหนังแพะใช้ทำสิ่งประดิษฐ์สวยงามได้ แพะให้ขนและหนังที่มีราคาขนหยอบจะมีราคาถูกมักใช้ทำกระเป๋าสื่อ พรหม และเชือก ขนโมแฮร์ (Mohair) ที่ได้จากแพะพันธุ์แองโกรา (Angora) มีราคาสูงใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม ส่วนขนอ่อนละเอียด ซึ่งเรียกว่า ขนแคชเมียร์ (Cashmere) หรือขนแพชมิน่า (Pashmina) ที่ได้จากแพะพันธุ์แคชเมียร์ (Cashmere) เป็นขนที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนนุ่มและมีราคาสูงมากถึง 20 เท่าของราคาขนแกะ

นอกจากนั้นแพะยังให้ประโยชน์อื่นๆอีกมาก เช่น นูแลแพะใช้ทำเป็นปุ๋ย เขาและกีบนำมาทำเป็นเครื่องประดับ เลือดและกระดูกนำมาแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ ในบางประเทศแพะใช้เป็นพาหนะในการเดินทางใช้เป็นสัตว์ทดลองเพื่อช่วยกำจัดวัชพืชตามสวนต่างๆ ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม เช่น พิธีโกนผมไฟพิธีเชือดสัตว์หรืออะเกะกะหิ การบริจาคทานหรือชะกาต และวันอีดิ้ลอัฎฮา (รอฮอฮาัย) เป็นต้น

❖ ตลาดแพะเนื้อในปัจจุบันของไทย

เป็นตลาดผู้ขายมากมาย มีผู้ผลิตเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีน้อยกว่าความต้องการของผู้บริโภค โดยราคาของแพะเนื้อได้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงตามอุปสงค์ของตลาดในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งพ่อค้าแพะเป็นผู้กำหนดราคาแพะมีชีวิต ส่วนราคาเนื้อแพะชำแหละก็มีการเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนตามราคาของแพะมีชีวิต แต่แพะที่จะขายแก่ผู้ที่นำไปทำเป็นพ่อแม่พันธุ์ก็จะตั้งราคาสูงกว่าแพะเนื้อทั่วไป โดยกลไกการตลาดแพะประกอบด้วย (1) พ่อค้ารวบรวมแพะเนื้อมีชีวิต (2) พ่อค้าขายปลีกแพะเนื้อมีชีวิต (3) พ่อค้าขายปลีกเนื้อแพะชำแหละ วัตถุประสงค์การตลาดเริ่มจากเกษตรกรทั่วไปที่เลี้ยงแพะเนื้อมีชีวิต ได้ขายแพะเนื้อมีชีวิตผ่าน 4 ช่องทางคือ (1) ขายให้เกษตรกรด้วยกันเองเพื่อไปขยายพันธุ์หรือขุนต่อ (2) ขายให้กับผู้บริโภคโดยตรง (3) ขายให้พ่อค้าขายปลีกเนื้อแพะชำแหละ (4) ขายให้กับพ่อค้ารวบรวมในท้องถิ่นหรือพ่อค้ารวบรวมในท้องที่ พ่อค้าที่ได้แพะมาจากการรับซื้อของเกษตรกรในหมู่บ้าน ได้ทำการรวบรวมแพะเนื้อมีชีวิตเพื่อขายต่อให้กับผู้บริโภค เกษตรกร และพ่อค้าขายปลีกเนื้อแพะชำแหละต่อไป ส่วนแพะชำแหละได้ขายต่อให้กับร้านอาหาร กิจการ และโรงแรม เพื่อปรุงอาหารให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่นิยมบริโภคเนื้อแพะ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

บทที่ 3 การจัดการการเลี้ยงแพะ

❖ รูปแบบการเลี้ยงแพะ

รูปแบบการเลี้ยงแพะสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 แบบ คือ

1. **การเลี้ยงแบบผูกส้วม** เป็นการเลี้ยงที่ใช้เชือกผูกส้วมที่คอแพะแล้วนำไปผูกให้แพะหาหญ้ากินรอบบริเวณที่ผูก โดยปกติเชือกที่ใช้ผูกส้วมแพะมักมีความยาวประมาณ 5-10 เมตร ต่อมมีน้ำและแร่ธาตุไว้ให้แพะกินเป็นประจำด้วย ในเวลากลางคืนจะนำแพะกลับไปเลี้ยงไว้ในคอก

2. **การเลี้ยงแบบปล่อย** เกษตรกรมักปล่อยแพะให้ออกหากินในเวลากลางวัน โดยเจ้าของจะคอยดูตลอดเวลาหรือเป็นบางเวลา ลักษณะการเลี้ยงแบบนี้นิยมเลี้ยงกันมากในบ้านเราเพราะเป็นการเลี้ยงที่ประหยัด ไม่ต้องตัดหญ้ามาเลี้ยงแพะ แต่ต้องระมัดระวังไม่ให้แพะไปทำ ความเสียหายแก่พืชที่เพาะปลูก ทั้งนี้เพราะแพะเป็นสัตว์ที่กินพืชได้หลายชนิด การปล่อยแพะหากินไม่ควรปล่อยในเวลาที่แดดจัดหรือฝนตกเพราะอาจเจ็บป่วยได้ หากพื้นที่ที่มีหญ้าอุดมสมบูรณ์แพะจะกินอาหารเพียง 1-2 ชั่วโมงก็เพียงพอ

3. **การเลี้ยงแบบขังคอก** เกษตรกรขังแพะไว้ในคอก ด้านนอกคอกอาจมีแปลงหญ้าและมีรั้วรอบแปลงหญ้าเพื่อให้แพะได้ออกมากินหญ้าในแปลง บางครั้งเกษตรกรต้องตัดหญ้ามาให้แพะกินบ้าง ในคอกต้องมีน้ำและอาหารขังให้กิน

4. **การเลี้ยงแบบผสมผสานกับการปลูกพืช** การเลี้ยงแบบนี้ทำ การเลี้ยงได้ 3 ลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น เกษตรกรต้องปล่อยแพะปะปนไปกับการปลูกพืช เช่น ยางพารา ปลูกปาล์มน้ำมัน ในภาคใต้ของประเทศไทย โดยให้แพะหากินหญ้าใต้ต้นยางพาราเป็นการเพิ่มรายได้ให้มากขึ้นกว่าการเพาะปลูกเพียงอย่างเดียว

❖ การเลี้ยงแพะระยะต่างๆ

1. **การเลี้ยงดูพ่อแม่พันธุ์แพะ** ภายหลังจากพ่อแม่พันธุ์แพะอายุ 3 เดือน พ่อพันธุ์ควรรได้รับอาหารที่มีพลังงานสูง และได้ออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงพ่อแม่พันธุ์แพะเริ่มให้ผสม

พันธุ์เมื่ออายุได้ 8 เดือน โดยไม่ควรให้พ่อพันธุ์ผสมพันธุ์แบบคุมฝูงกับแพะเพศเมียเกินกว่า 20 ตัว ก่อนอายุครบ 1 ปี หลังจากนั้นค่อยๆ ให้ผสมพันธุ์ได้มากขึ้นแต่ทั้งนี้ไม่ควรใช้พ่อพันธุ์แพะคุมฝูงแพะเพศเมียเกินกว่า 25 ตัว แพะเพศผู้ควรได้รับการตัดแต่งกับสำเนาเสมอๆ และอาบน้ำกำจัดเหาเป็นครั้งคราว

2. การเลี้ยงดูแม่พันธุ์แพะ แม่พันธุ์แพะเมื่อมีกร็มเป็นสัตว์ตั้งแต่อายุ 6 เดือน โดยอาการเป็นสัตว์ของแพะเพศเมียจะเป็นประมาณ 1-2 วัน หลังจากนั้นเป็นสัตว์ครั้งต่อไปห่างจากครั้งแรกประมาณ 21 วัน แพะเพศเมียเริ่มให้ได้รับการผสมพันธุ์เมื่ออายุ 8 เดือนและน้ำหนักไม่น้อยกว่า 16 กิโลกรัม การผสมพันธุ์แพะเพศเมียตั้งแต่อายุน้อยๆ อาจทำให้แพะแคระแกรนได้ หลังจากได้รับการผสมพันธุ์แล้วอาจจะปล่อยแพะเพศเมียเข้าฝูงโดยไม่ต้องให้การดูแลเป็นพิเศษแต่อย่างใด นอกจากแพะเพศเมียนั้นจะพอมหรือป่วย ถ้าแพะเพศเมียที่ได้รับการผสมพันธุ์แล้วกลับเป็นสัตว์อีกภายหลังการผสมพันธุ์ไปแล้ว 21 วันให้ทำการผสมพันธุ์ใหม่ หากแพะเพศเมียยังมีเป็นสัตว์อีก และพ่อพันธุ์แพะที่ใช้ผสมมีความสมบูรณ์พันธุ์ดี ก็ควรระมัดระวังแพะเพศเมียที่ผสมไม่ติดนี้ทิ้งเสียโดยปกติแพะเพศเมียที่ผสมติดจะตั้งท้องนานประมาณ 150 วัน ลักษณะอาการใกล้คลอดจะเห็นได้ดังนี้

1. เต้านมและหัวนมจะขยายใหญ่ขึ้นก่อนคลอดประมาณ 2 เดือน
 2. แม่แพะจะแสดงอาการหุดหวิด ตื่นเต้น กินอาหารน้อยลง และร้องเสียงต่ำๆ
 3. บริเวณสวอปด้านขวาจะยุบเป็นหลุมก่อน จากนั้นจะเห็นรอยยุบเป็นหลุมชัดที่สะโพกทั้ง 2 ข้าง
 4. อาจมีน้ำเมือกไหลออกมาจากช่องคลอดเล็กน้อยก่อนคลอดหลายวันจากนั้นน้ำเมือกจะมีลักษณะเปลี่ยนเป็นขุ่นขึ้น และมีสีเหลืองอ่อนๆ
 5. อาจจะมีขี้เย็บหล่นๆ หรือฟางรอบๆ ตัวเหมือนจะเตรียมตัวคลอด
 6. แม่แพะจะหุดหวิดมากขึ้นทุกที เต็มยวนอน เต็มลุกขึ้น แล้วนอนลงแบ่งเบาๆ
- เมื่อแม่แพะแสดงอาการดังกล่าว ควรปล่อยแม่แพะให้ได้อยู่มิยบบๆ อย่าให้ถูกรบกวนเตรียมฟ้าสะอาด ถ้ายผูกสายสะดือ ใบมัตโกน และกัมจอร์ไอโอดีนไว้ เมื่อถุงน้ำคร่ำแตกแล้ว

ลูกแพะจะคลอดออกมาภายใน 1 ชั่วโมง หากแม่แพะเบ่งนานและยังไม่คลอด ให้ช่วยหาฟางมารองแม่แพะเพื่อยกส่วนท้ายให้สูงขึ้นเล็กน้อย จะช่วยให้ลูกแพะในท้องคลอดง่ายขึ้น ทั้งนี้ที่ลูกแพะคลอดออกมา ให้ใช้ฟางที่เตรียมไว้เช็ดตัวให้แห้งพยายามเช็ดเยื่อเมือกในจมูกออกให้หมด เพื่อให้ลูกแพะหายใจได้สะดวก จากนั้นผูกสายสะดือให้ห่างจากพื่นท้องประมาณ 2-3 เซนติเมตร แล้วตัดสายสะดือและทากิจจอร์ไอโอดีน เมื่อตัดสายสะดือแล้วจับลูกแพะไปนอนในที่ที่เตรียมไว้หากเป็นไปได้ควรนำลูกแพะไปตากแดดสักครู่เพื่อให้ตัวลูกแพะแห้งสนิท จะช่วยให้ลูกแพะกระชุ่มกระชวยขึ้น รกจะถูกขับออกมาภายใน 4 ชั่วโมง ถ้าเกินกว่า 6 ชั่วโมงแล้วรกยังไม่ถูกขับออก ก็ให้ปรึกษาสัตวแพทย์ หลังจากคลอดแล้วให้เอาน้ำมาตั้งให้แม่แพะได้กิน เพื่อทดแทนของเหลวที่ร่างกายสูญเสียไป

3. การดูแลลูกแพะ ควรให้ลูกแพะได้กินนมแม่หรือของแม่แพะและปล่อยให้ลูกแพะได้อยู่กับแม่แพะ 3-5 วัน ถ้าต้องการรีดนมแม่แพะก็ให้แยกแม่แพะออก ระยะเวลาเลี้ยงลูกแพะด้วยนมแม่หลายน้ำในอัตราส่วน นมแม่ 1 ส่วนต่อน้ำ 8 ส่วน การให้อาหารลูกแพะในระยะต่างๆ สามารถดูได้จากตารางในเรื่องการจัดการด้านอาหารและการให้อาหาร เกษตรกรไทยโดยทั่วไปมักไม่ได้แยกลูกแพะออกจากแม่ตั้งแต่เล็ก ส่วนใหญ่จะปล่อยให้ลูกแพะให้ออกอยู่กับแม่แพะจนมันโต ด้วยเหตุนี้จึงทำให้แม่แพะมักไม่สมบูรณ์และผสมพันธุ์ได้ช้าเพราะแม่แพะไม่ค่อยเป็นสัด ดังนั้นทางที่ดีหากเกษตรกรยั้งให้ลูกแพะอยู่กับแม่แพะตั้งแต่เล็กๆ ก็ควรแยกลูกแพะออกจากแม่แพะ เมื่อลูกแพะมีอายุได้ประมาณ 3 เดือน ลูกแพะที่มีอายุ 3 เดือน เราสามารถทำการคัดเลือกไว้เป็นพ่อ-แม่พันธุ์ แม่แพะเพศผู้ที่ต้องการใช้ทำการผสมพันธุ์ก็ทำการตอนในระยะนี้ ควรทำการถ่ายพยาธิตัวกลม ตัวตืดและพยาธิใบไม้ในตับ การถ่ายพยาธิและฉีดวัคซีนจะต้องทำอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้แม่แพะมีสุขภาพที่ดี และสามารถให้ผสมพันธุ์ได้เมื่ออายุ 8 เดือน

❖ **การจัดการการสืบพันธุ์แพะ**

1. การตรวจการเป็นสัด

การเป็นสัด คืออาการที่สัตว์เพศเมียมีความต้องการทางเพศและยินยอมให้เพศผู้ขึ้นกับ ในแพะเพศเมียบางตัวอาจจะเริ่มเป็นสัดตั้งแต่อายุเพียง 3-4 เดือน ดังนั้น เราจึงไม่ควร

จะเลี้ยงแพะเพศผู้และเพศเมียปนกัน ๑แพะจะมีรอบการเป็นสัดทุกๆ 19-21 วันและเป็นสัดอยู่ นาน 1-2 วัน ไข่จะตกในเวลาที่จะใกล้จะหมดสัดคือ ในตอนกลางหรือปลายๆ วันที่สองหรือ ประมาณ 12-36 ชั่วโมงหลังจากที่เริ่มเป็นสัด อาการเป็นสัดในแพะเพศเมียมีดังนี้ คือ

1. กระวนกระวาย ส่งเสียงร้องหาเพศผู้ และจะวิ่งไปหาเพศผู้
2. แกว่งหรือกระดิกหางเป็นจังหวะ
3. อวัยวะเพศบวมแดง และตำมแตงตั้ง
4. มีน้ำเมือกไหลออกมาจากช่องคลอด
5. ขึ้นกับแพะตัวอื่น หรือยินยอมให้ตัวอื่นขึ้นกับตัวเอง
6. ไม่ค่อยกินอาหาร และแพะที่กำลังให้นมจะให้นมลดลง
7. ในกรณีที่ยกเพศผู้ไปเลี้ยงต่างหาก อาจใช้ผ้าขี้ริ้วเช็ดกลิ่นตัว แล้วเอาใส่

ถุงพลาสติกมาเปิดให้แพะเพศเมียสูดดม ๑แพะที่เป็นสัดจะแสดงอาการให้เห็นอย่างชัดเจนทันที

เมื่อได้ทราบลักษณะอาการของการเป็นสัดแล้ว เกษตรกรควรรีบทำการผสมพันธุ์ผสมพันธุ์แม่แพะของตน ซึ่งก็ควรจะให้พ่อแพะเข้าไปผสมในช่วง 12-15 ชั่วโมง หลังจากการเป็นสัด การผสมพันธุ์ในแพะที่มีอายุน้อยๆ จะทำให้แม่แพะและแคระแกรน ซึ่งทำให้ลูกแพะอ่อนแอไปด้วย ดังนั้นอายุที่ควรผสมคือ แม่สาวพื้นเมืองควรมีอายุ 9-12 เดือน ส่วนพ่อแพะอาจจะเริ่มให้ผสมได้บ้างเมื่ออายุ 8-10 เดือน แต่ควรรอให้มียายุ 1 ปีขึ้นไปจึงจะใช้ผสมได้อย่างเต็มที่ฤดูกาลที่จะผสมพันธุ์แพะในเมืองไทยไม่ค่อยจะมีปัญหา เพราะมีอาหารค่อนข้างจะอุดมสมบูรณ์ตลอดปี ดังนั้นจึงเป็นการสะดวกที่จะผสมแม่แพะพื้นเมืองให้ออกลูกในเดือนใดก็ได้ แต่เวลาที่เหมาะสมที่สุด ควรอยู่ในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว คือระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงมกราคม ซึ่งมีหญ้าอาหารสัตว์เพียงพอ

2. การผสมพันธุ์

การผสมพันธุ์แพะทำได้หลายวิธีด้วยกันแต่วิธีที่นิยมปฏิบัติมากที่สุดมี 2 วิธีดังต่อไปนี้

1. การผสมจารีง

1.1 การผสมแบบฝูง

การใช้พ่อพันธุ์ดีให้คุมฝูงแพะเพศเมียในอัตราเพศผู้ 1 ตัวต่อเพศเมีย 20-25 ตัว การผสมพันธุ์แบบนี้ปล่อยให้เพศผู้อยู่กับเพศเมียตลอดเวลาโดยการขังรวมกับฝูงเพศเมีย เมื่อแพะเพศเมียเป็นสัด เพศผู้ก็ทำการผสมทันที แต่การเลี้ยงแบบใช้แพะเพศผู้คุมฝูงผสมพันธุ์ ทำให้เกิดปัญหาการผสมพันธุ์แบบเลือดชิด ส่งผลให้แพะในรุ่นถัดไปมีขนาดตัวเล็ก ความต้านทานโรค-พยาธิต่ำ และความสมบูรณ์พันธุ์ต่ำ รวมทั้งปัญหาจากเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเองที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการเลี้ยงแพะ ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวส่งผลให้แพะมีสมรรถภาพในการสืบพันธุ์ที่ลดลง ซึ่งส่งผลให้ประสิทธิภาพการให้ผลผลิตมีปริมาณลดลง

1.2 การผสมเดี่ยว

การผสมเดี่ยวหรือการผสมแบบตัวต่อตัว ซึ่งจำเป็นจะต้องแยกเลี้ยงพ่อพันธุ์ไว้ต่างหาก เมื่อแม่แพะเป็นสัดก็นำเพศผู้มาผสมพันธุ์เป็นคราวๆ ไป การผสมพันธุ์แบบนี้แม้จะเสียเวลากับการที่เราต้องคอยตรวจสอบการเป็นสัดของเพศเมีย และนำเพศผู้มาผสม แต่มีข้อดีที่เราสามารถรู้ว่าแพะตัวใดเป็นพ่อ รุ่นวันผสม วันกำหนดคลอด ซึ่งเป็นการสะดวกต่อการจัดการฟาร์มแพะ

2. การผสมเทียม (Artificial insemination, AI)

การผสมเทียม หรือเรียกสั้นๆ ว่า AI คือ การนำน้ำเชื้อแพะเพศผู้ ไปใส่ในอวัยวะสืบพันธุ์แพะเพศเมีย เมื่อเวลาที่แพะเพศเมียเป็นสัด แทนการผสมพันธุ์ตามธรรมชาติ การพัฒนาการผสมเทียมในแพะและแกะเริ่มขึ้นในรัสเซียและจากนั้นการผสมเทียมแพร่กระจายไปยังยุโรปกลางและยุโรปนำมาใช้อย่างแพร่หลายในเชิงพาณิชย์ในประเทศฝรั่งเศสและบราซิล เทคนิคการเก็บน้ำเชื้อและการผสมเทียมในแพะและแกะได้มีการพัฒนาขึ้นโดยลำดับ

อุปกรณ์การผสมเทียม

รูปที่ 3 ก. อุปกรณ์ตัวนำช่องคลอด ข. พลาสติกช็อก ค. ไฟฉายสำหรับส่องดูคอมดลูกแบบ
 กือ จ. ปืนฉีดน้ำเชื้อ ฉ. ไฟฉายสำหรับส่องดูคอมดลูกแบบคาดหัว ด. เจลหล่อลื่น

ขั้นตอนการผสมเทียมบริเวณคอมดลูก

1. นำแพะเพศเมียที่เป็นสัตว์เข้าของบับคับ
2. ใช้อุปกรณ์ตัวนำช่องคลอด สอดเข้าทางช่องคลอด
3. ใช้ไฟฉายส่องดูปากคอมดลูก

รูปที่ 4 (ก-ค) ขั้นตอนการผสมเทียมโดยใช้อุปกรณ์ตัวนำช่องคลอด

4. สอดปืนฉีดน้ำเชื้อเข้าไปในช่องคลอด
5. สอดปืนฉีดน้ำเชื้อเข้าไปในคอมดลูก
6. ฉีดน้ำเชื้อเข้าไปในคอมดลูก

รูปที่ 5 (ก-ค) ขั้นตอนการพสมเทียมโดยสอดปิ่นฉีดน้ำเชื้อเข้าไปในคอมดลูก

ประโยชน์ของการพสมเทียม

1. ลดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงพ่อพันธุ์แพะ
2. ช่วยให้พ่อแพะพันธุ์ดี ได้ถ่ายทอดพันธุกรรมไปได้อย่างกว้างขวาง
3. ลดอัตราการเสี่ยงจากการแพร่ของโรคอันเนื่องจากการ พสมพันธุ์ เช่น โรคแท้ง ติดต่อ เป็นต้น
4. ช่วยในการปรับปรุงพันธุ์และลดปัญหาการพสมเลือดชิดได้

❖ การจัดการด้านอาหารและการให้อาหาร

แพะเป็นสัตว์กระเพาะรวม (Ruminant) เช่นเดียวกับโค กระบือ และแกะ จึงสามารถใช้หญ้าและอาหารหยาบต่างๆ ได้เช่นเดียวกัน แพะมีความสามารถหาอาหารกับได้แก่ เป็นพิเศษ เช่น หากินใบไม้ตามพุ่มไม้ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ปกติแพะมีความต้องการอาหารหยาบในปริมาณวันละร้อยละ 10 ของน้ำหนักตัว และต้องการอาหารข้นประมาณวันละ 0.5-1.0 กิโลกรัม อาหารหยาบ ซึ่งมี 2 ประเภทคือ อาหารหยาบแห้ง เช่น หญ้าแห้ง ฟางข้าว ต้นข้าวโพดแห้ง เป็นต้น และอาหารหยาบสด เช่น หญ้าแห้ง กิ่งสดชนิดต่างๆ ตลอดจนใบไม้ บานาชนิด สำหรับการให้อาหารข้นเสริมควรระมัดระวังอย่าให้อาหารที่มีสารต้านจุลินทรีย์ นอกจากนั้นการให้อาหารข้นเสริมผู้เลี้ยงต้องระมัดระวังคือ จัดให้ตามความจำเป็นเพื่อให้สัตว์ได้รับโภชนาเพียงพอตามความต้องการ โดยทั่วไปจะใช้เมล็ดธัญพืช ซึ่งหาได้ง่าย เช่น ปลายข้าว ข้าวโพด รำละเอียด พวกถั่วต่างๆ เช่น ถั่วเหลือง ถั่วลิสง เมล็ดถั่วเขียว มันเส้น ใบกระถินป่น ฯลฯ ในปัจจุบันการพสมอาหารข้นสำหรับแพะจำหน่ายยังไม่แพร่หลาย

เกษตรกรอาจใช้อาหารโคผสมสำเร็จที่มีขายตามท้องตลาดอยู่ทั่วไปเลี้ยงแพะแทนอาหารข้นสำหรับแพะได้

นอกจากนั้นแพะยังต้องการน้ำและแร่ธาตุเสริมเป็นประจำ แพะต้องการน้ำกินวันละประมาณ 5-9 ลิตร ความต้องการน้ำมากขึ้นขึ้นอยู่กับสภาพตัวแพะและภูมิอากาศ เกษตรกรที่เลี้ยงแพะแบบพื้นบ้านมักไม่ค่อยคำนึงถึงเรื่องการจัดหาน้ำให้แพะกิน จึงทำให้มีปัญหาแพะเจ็บป่วยอยู่เสมอ สำหรับแร่ธาตุที่ให้แพะกินผู้เลี้ยงจะใช้แร่ธาตุก้อนสำเร็จที่มีขายอยู่ให้แพะกินก็ได้ แต่ควรคำนึงถึงด้วยว่าแร่ธาตุก้อนนั้นไม่ควรเข็งเกินไปทั้งนี้เพราะสิ้นของแพะสั้นกว่าสิ้นของโค การเสียแร่ธาตุ แต่ละครั้วจึงได้ปริมาณที่น้อย ลักษณะการเลี้ยงแพะโดยทั่วไปของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ ได้แก่

1. การเลี้ยงแบบปล่อย โดยเกษตรกรมักปล่อยแพะให้หากินในเวลากลางวัน ซึ่งเจ้าของจะคอยดูแลตลอดเวลาหรือเป็นบางเวลาเท่านั้น การเลี้ยงแบบนี้ข้อดีคือ เกษตรกรไม่ต้องเสียเวลา และค่าใช้จ่ายในการตัดหญ้ามาเลี้ยงแพะ การปล่อยแพะหาอาหารกินเอง อาจปล่อยเข้าไปในพื้นที่สาธารณะ (รูปที่ 6ก) หรือพื้นที่ป่าเชิงเขา (รูปที่ 6ข) โดยพื้นที่ดังกล่าวจะมีหญ้าตามธรรมชาติ รวมทั้งพืชพื้นถิ่นต่างๆ (รูปที่ 6) แต่อย่างไรก็ตามการเลี้ยงโดยวิธีนี้มักประสบปัญหาการขาดแคลนอาหารในช่วงฤดูแล้งหรือมีแหล่งของอาหารหายไปไม่เพียงพอต่อความต้องการ ดังนั้นเกษตรกรควรมีการเสริมแหล่งของอาหารหายให้แก่แพะ เช่น ใบกระถินตัดสด (รูปที่ 7ก) เศษเหลือจากการเกษตรได้แก่ ฟางข้าว (รูปที่ 7ข) ใบมันสำปะหลัง (รูปที่ 8ก) หรือยอดอ้อย (รูปที่ 8ข) เป็นต้น

รูปที่ 6 การเลี้ยงแพะแบบปล่อยในบริเวณพื้นที่สาธารณะ (ก) และพื้นที่ป่าเชิงเขา (ข)

ข้อควรระวังในการใช้ใบมันสำปะหลังเป็นอาหารแพะ เนื่องจากใบมันสดมีสารไซยาไนด์ ซึ่งเป็นสารพิษต่อสัตว์ที่กินเข้าไป ดังนั้นวิธีการลดสารไซยาไนด์ก่อนนำมาให้แพะกิน มีดังนี้คือ นำใบมันสำปะหลังมาสับและตากแดดให้แห้งประมาณ 1-2 วัน

รูปที่ 7 ต้นกระถินตัดสด (ก) และฟางข้าว (ข)

2. การเลี้ยงแบบขังคอก การเลี้ยงแบบนี้เกษตรกรขังแพะไว้ในคอกรอบๆ คอกอาจมีแปลงหญ้าและมีรั้วรอบแปลงหญ้าเพื่อให้แพะได้ออกกับหญ้าในแปลง บางครั้งเกษตรกรต้องตัดหญ้าหรือใบกระถินสดให้แพะกิน (รูปที่ 9ก) โดยใบกระถินเกษตรกรอาจนำมาบดทิ้งไว้และลำต้นให้แพะกินได้ (รูปที่ 9ข) การเลี้ยงแบบนี้ประหยัดพื้นที่และแรงงานในการดูแลแพะ แต่ต้องลงทุนสูงในการปลูกหญ้าและใช้แรงงานในการตัดหญ้าหรือใบกระถิน เกษตรกรจึงไม่ควรนิยมเลี้ยงกับแพร์หลาย

รูปที่ 8 ใบมันสำปะหลัง (ก) และยอดอ้อย (ข)

รูปที่ 9 การใช้ต้นและใบกระถินบดเป็นแหล่งอาหารแพะ (ก) และการบดต้นกระถิน (ข)

การจัดการด้านอาหารและการให้อาหารถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเลี้ยงแพะให้ได้ผลดี โดยการจัดการด้านอาหารทั้งอาหารหยาบและอาหารข้น ควรคำนึงถึงรูปแบบการเลี้ยงแพะของเกษตรกร โดยเกษตรกรที่เลี้ยงแบบปล่อยควรมีการเสริมใบไม้หรือเศษเหลือทางการเกษตรให้กับแพะในฤดูแล้ง หรือการเลี้ยงแบบขังคอกต้องคำนึงถึงแหล่งของอาหารหยาบต้องมีความเพียงพอและต้นกุนในการจัดการ ซึ่งโดยภาพรวมแล้วควรให้แพะได้รับอาหารที่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกายในการเจริญเติบโต รวมทั้งควรมีการเสริมน้ำที่สะอาดและแร่ธาตุให้แก่แพะเพื่อการเจริญเติบโตและการให้ผลผลิตที่ดี

บทที่ 4 การสุขภาพบาลและการป้องกันโรคในแพะ

❖ การควบคุมโรคและป้องกันโรคในแพะ

สาเหตุของโรคอาจเนื่องมาจากอาหาร การจัดการเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้อง ทำให้สัตว์เกิดความเครียด อ่อนแอ ไม่มีความต้านทานโรคพอผู้เลี้ยงแพะต้องทราบถึงสาเหตุและสันนิษฐานได้ ซึ่งจะช่วยในการรักษาและป้องกันการระบาดของโรคได้ แม้จะเชื่อกันว่าแพะเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย อดทน แต่รายงานพบว่า แพะที่เลี้ยงในเขตร้อนมีอัตราการตายค่อนข้างสูง ในบางพันธุ์ อัตราการตายของลูกแพะสูงถึงร้อยละ 50 และแพะที่โตแล้วอาจมีการตายสูงถึงร้อยละ 14-20 การป่วยของแพะเกิดจากหลายสาเหตุประกอบกัน เป็นต้นว่า การขาดโภชนา มีพยาธิภายใน และภายนอกรบกวน ทำให้สัตว์อ่อนแอ ชักนำไปให้เกิดโรคได้

❖ ลักษณะของแพะที่มีสุขภาพสมบูรณ์

แพะที่มีสุขภาพสมบูรณ์สามารถสังเกตได้จากลักษณะภายนอกคือ ขนเป็นมัน ทั่วร่างกาย ไม่หยองเหมา มีการขับถ่ายปกติ อุจจาระเป็นเม็ดไม่เหลว กินอาหารได้ การเคลื่อนไหวเป็นปกติ ลักษณะอื่นๆ ได้แก่ อุณหภูมิภายในร่างกายประมาณ 39.5-40.5 องศาเซลเซียส ชีพจรเต้นประมาณ 70-80 ครั้ง/นาที หายใจ 12-15 ครั้ง/นาที เพศเมียมีรอบการเป็นสัดระหว่าง 17-23 วัน

❖ การสังเกตแพะป่วย

ผู้เลี้ยงควรระสังเกตรแพะที่เลี้ยงเป็นประจำทุกวัน เพื่อดูอาการของแพะที่ผิดปกติไปจากปกติเช่น เดินไม่กินหญ้า เบื่ออาหารหรือกินอาหารได้น้อย ขนหยอง ก้ออรว่ง มีอาการอ่อนเพลีย หมดแรง หายใจหอบ หรือหายใจลำบาก มีเสียงกักพิน หรือเสียงคำรามออกมาให้ได้ยิน (รูปที่ 11) เมื่อพบแพะตัวใดอาการผิดปกติให้นำแพะตัวนั้นมาตรวจสอบและทำการรักษาต่อไป

รูปที่ 11 ลักษณะแพะป่วย

ตารางที่ 1 โปรแกรมวัคซีนสำหรับ แพะ แกะ

อายุ	วัคซีนที่ใช้		
	โรคปากเท้าเปื่อย	แอนแทรกซ์	แบลคเลก
12 สัปดาห์			
14 สัปดาห์			
15 สัปดาห์			
20 สัปดาห์			
ทุกๆ 6เดือน			
ทุกปี			

❖ โรคที่สำคัญในแพะ

1. โรคแท้งติดต่อ

เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย แพะจะแท้งในช่วงลูกอายุประมาณ 4-6 สัปดาห์ (รูปที่ 12) แต่ไม่ค่อยเกิดโรคนี้บ่อย โรคนี้ติดต่อถึงคนได้ จึงต้องระวังในการบริโภคเนื้อและนมแพะ อาหารของแพะเสี่ยงตกยาควรตรวจสอบจากเลือดเท่านั้น ดังนั้นควรทำการป้องกันที่ดีที่สุดคือ กำลายแพะที่เกิดโรค โดยการตรวจเลือดปีละ 1ครั้ง

วิธีป้องกันที่ดีที่สุดคือ กำล่ายแพะที่เป็นโรค และไม่คัดเลือกแพะที่พ่อ-แม่พันธุ์เคยมีประวัติเป็นโรคมารเลี้ยง

รูปที่ 12 ลักษณะของโรคแก้วติดต่อ

2. โรคพยาธิในแพะ

พยาธิมีผลกระทบต่อการผลิตแพะทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งพบว่าพยาธิภายในเป็นตัวก่อปัญหาเกี่ยวกับการเลี้ยงมากกว่าพยาธิภายนอก ถ้าแพะมีพยาธิภายในจำนวนมากจะทำให้เกิดโรคเฉียบพลันมีความรุนแรงถึงตายได้ หรือถ้าได้รับในปริมาณน้อยจะไม่ถึงตาย แต่ทำให้ผลผลิตลดลงเช่น เนื้อ นม นอกจากนี้ทำให้แพะอ่อนแอเป็นโรคอื่นๆ ได้ง่าย ทำให้เกษตรกรสูญเสียรายได้จากผลผลิตที่ลดลงและเพิ่มขึ้นต้นทุนค่าใช้จ่ายในการซื้อยาถ่ายพยาธิด้วย อีกทั้งมีแนวโน้มว่าพยาธิจะมีการดื้อยาขึ้น การใช้ยาจึงต้องไม่ใช้ยาชนิดเดียวกันทั้งปี พยาธิภายในแพะมีหลายชนิดด้วยกัน เกิดกับแพะทุกภาคที่เลี้ยงแพะ พยาธิออกจากไข่และพัฒนาเป็นตัวอ่อนในระยะติดต่อ

2.1 พยาธิเส้นลวด

อยู่ในกระเพาะอาหารส่วนอโอบมาซิมของแพะ เป็นพยาธิที่ทำอันตรายต่อสัตว์มากที่สุด ตัวผู้ยาว 10-20 มิลลิเมตร ตัวเมียยาว 18-30 มิลลิเมตร ตัวผู้มีสี่แฉก ส่วนตัวเมียมีสี่แฉกสลักขาว มีวงจรชีวิตคือ เมื่อพยาธิตัวแก่ไข่ออกมาและแพะถ่ายอุจจาระออกมาไข่จะมีตัวอ่อนอยู่ภายใน เมื่อตัวอ่อนฟักตัวออกมาออกไข่ และเจริญเป็นตัวอ่อนระยะติดโรคแล้ว แพะมากินเข้าไปจะเข้าไปอาศัยอยู่ในกระเพาะอโอบมาซิมและภายใน 19 วัน ตัวอ่อนก็จะเจริญเป็นตัวแก่และเริ่มออกไข่ อันตรายที่เกิดกับแพะก็คือพยาธิชนิดนี้จะดูดเลือดทั้งเม็ดเลือดและโปรตีนในเลือด ทำให้แพะเกิดโลหิตจางและถ้ามีอาการรุนแรง แพะจะมีอาการบวมน้ำใต้คาง ใต้

ท้อง และแพะจะไม่เจริญเติบโต น้ำหนักลด ท้องร่วง หรือท้องผูก ร่างกายอ่อนแอ ความต้านทานโรคต่ำและตายได้ อาการในลูกสัตว์จะเป็นแบบเฉียบพลัน เพราะการเสียเลือดอย่างรวดเร็ว โดยไม่แสดงอาการ

2.2 พยาธิตัวติด

แพะในลำไส้เล็กของแพะ มีความยาวถึง 600 เซนติเมตร กว้าง 1.6 เซนติเมตร วัจรชีวิตตัวอ่อนที่ฟักออกมาจากไข่ จะเข้าไปอาศัยเจริญเติบโตในไร เมื่อแพะกินตัวไรที่มีพยาธิเข้าไป พยาธิจะเจริญเป็นตัวเต็มวัยในแพะภายใน 6-8 สัปดาห์ ลูกสัตว์ที่มีอายุต่ำกว่า 6 เดือน จะติดโรคพยาธิได้ง่ายและมีอาการรุนแรงมากกว่าแพะใหญ่ ถ้าติดโรคพยาธินี้บ่อยอาจไม่แสดงอาการ แต่ถ้าติดพยาธิมากอาจตายได้

2.3 พยาธิใบไม้ในตับ

แพะในตับและท่อน้ำดีของแพะ ขนาดตัวยาว 25-75 มิลลิเมตร กว้าง 12 มิลลิเมตร วัจรชีวิตคือ ตัวอ่อนที่ฟักออกมาจากไข่พยาธิจะเข้าไปเจริญเติบโตในหอยน้ำจืด ใช้เวลาเจริญเติบโตในหอย 4-7 สัปดาห์ กลายเป็นตัวอ่อนว่ายออกมาจากหอยมาเกาะพืชขึ้นน้ำและกลายเป็นตัวอ่อนระยะติดโรค รอให้แพะกิน ความรุนแรงส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นขณะที่ตัวอ่อนของพยาธิเดินทางไปที่ตับ จะเกิดโรค 2 ชนิดคือ ชนิดเฉียบพลัน และชนิดรุนแรง เนื้อตับจะถูกทำลายอย่างมาก มีเลือดตกในช่องท้อง ชีวในแกะ แพะที่ป่วยจะไม่อยากเคลื่อนไหว หายใจลำบาก แสดงอาการเจ็บปวดบริเวณท้องเมื่อถูกสัมผัส และพยาธินี้ทำให้การย่อยอาหารไม่ดี ส่งผลต่อการเจริญเติบโตและผลผลิต เช่น เนื้อ และ ปริมาณนม เป็นต้น

❖ ข้อแนะนำการป้องกันและควบคุมพยาธิภายในของแพะ

1. ถ่ายพยาธิเป็นประจำตามโปรแกรม โดยถ่ายทุก 4-6 สัปดาห์ ยาถ่ายพยาธิที่ใช้ ได้แก่

- ยาถ่ายพยาธิตัวกลม เช่น อัลเบนดาโซล, ไทอาเบนดาโซล, ไฟแรนเทล, เลวาไมซอล
- ยาถ่ายพยาธิตัวติด เช่น นิโคลซาไมด์, เมเบนดาโซล เป็นต้น
- ยาถ่ายพยาธิใบไม้ในตับ เช่น ราฟอกซาโนล, ไบโตรโซนิล เป็นต้น

- ยกกำจัดเชื้อโรค เช่น โทลทราซูล, ซัลฟาควินออกซาลิน เป็นต้น

2. ทำความสะอาดโรงเรือนแพะอย่างสม่ำเสมอ พื้นโรงเรือนแพะต้องเป็นแบบเว้นช่อง เพื่ออุจจาระตกลงไปข้างล่าง และต้องล้อมรอบ ใต้ถุนไว้ไม่ให้แพะเข้าไปได้ มิฉะนั้นจะติดโรคพยาธิจากอุจจาระได้

3. อุจจาระและสิ่งปฏิกูลอื่นๆ ให้ฝังหรือเผาทำลายให้หมด

4. ใช้ระบบแปลงหญ้าหมุนเวียนโดยการแบ่งแปลงหญ้าออกเป็นแปลงย่อยแต่ละแปลงล้อมรั้วกันไว้ ปล่อยให้แพะเข้าแทะเล็มหญ้านานแปลงละ 2 สัปดาห์ หลังจากนั้น ไปเลี้ยงแปลงอื่นต่อไปโดยจะต้องจัดการแปลงที่แพะเล็มแล้ว ด้วยการตัดหญ้าให้สั้นลงมากที่สุด หรือให้แสงแดดส่องถึงพื้นดินเพื่อให้แห้งและตัวอ่อนของพยาธิตาย และหญ้าเจริญงอกงามเร็ว สำหรับเลี้ยงแพะที่จะเข้ามาแทะเล็มใหม่หมุนเวียนกันไปหรือวิธีจำกัดพื้นที่แทะเล็ม โดยการผูกล่ามแพะไม้ซ้าที่เดิม

5. ทำลายพาหะของพยาธิ เช่น ไร และหอยน้ำจืด

6. ไม่ควรให้แพะลงแปลงหญ้าขึ้นแฉะ เพราะจะติดพยาธิได้ง่ายจากตัวอ่อนพยาธิที่อาศัยอยู่นานในแปลงหญ้าที่ขึ้นนั้น

การจัดการด้านโรคแพะถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเลี้ยงแพะให้ประสบผลสำเร็จ โดยการจัดการการป้องกันโรคจะส่งผลโดยตรงต่อการดูแลเลี้ยงดูและการให้ผลผลิตของแพะในฟาร์ม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เลี้ยงจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ในการสุขภาพ การรักษาความสะอาดคอกและโรงเรือน รวมถึงการเฝ้าระวังการเกิดโรค การทำวัคซีนเพื่อป้องกันโรคต่างๆ ที่จำเป็นให้แก่แพะในฟาร์มตามโปรแกรมที่เหมาะสม เพื่อที่จะช่วยให้แพะปราศจากโรคและสามารถให้ผลผลิตแก่ผู้เลี้ยงอย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งยังช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษา ค่ายา และเวชภัณฑ์ได้